

Field : Music Studies

Type : Review Article

Received: 15.02.2016 - *Accepted*: 13.05.2016

Müzik Sanatında Kültürel Etkileşim ve Gelenek (Erzurum İli Örneği)¹

Ahmet Mutlu TERZİOĞLU

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü
Müzik Öğretmenliği Bölümü, Ağrı/TÜRKİYE

E-posta: amterzioglu@agri.edu.tr

Öz

Müzik sanatında kültürel etkileşimin, onu oluşturan unsurlar açısından incelendiğinde (dil, din, tarih, edebiyat) oldukça geniş yelpazesi olan bir konu başlığı olduğu görülmektedir. Dünya kültürlerinin ve müziklerinin birbirleriyle olan bağlantılarını, ilişkilerini incelemek için detaylı bir çalışma gerekmektedir. Ülkemiz coğrafyasının genel itibari ile sosyolojik yapısını incelediğimizde, halk bilimi (folklor)'nin tarihçesinin 8. Yüzyılda, Orta Asya sahasına kadar ulaştığını görebiliriz. Türkiye'nin kültürel yapısı, Türk tarihinin derinliklerinden gelen çok zengin ve çeşitli kültürlerin birikiminden oluşmuştur. Türkiye, coğrafi konumu gereği doğu, batı, Ortadoğu, Akdeniz, İslam kültürü gibi farklı kültürlerin merkezindedir. Toplumun tamamında ya da tamamına yakın bir kısmı tarafından benimsenmiş, geniş kitlelere aynı duyguyu yaşatan, aynı hissiyatı veren olaylar ve olgular, toplumun sosyal ve ekonomik giriftlerinde belli bir yayılma süreci sonunda ortaya çıkmıştır. Kültür bir toplumun bağışıklık sistemine benzetilebilir. Manevi sağlığına zararlı olan etkilerden toplumu korur ve sadece o topluma has olan kültürel değerlerini bir model şekline getirerek sabitleştirir. Bir toplumun kendi gelenek ve göreneğe bağlılık derecesi başka kültürlerle olan etkileşimin sonucunda ortaya çıkar. Doğusunda Ağrı, Iğdır; Batısında Erzincan, kuzeyinde Artvin, Rize; Güneyinde de Muş illerine sınırları bulunan Erzurum, yüzölçümü bakımından Türkiye'nin dördüncü büyük vilayettir. Konumu itibariyle de tarihte hem ipek yolu güzergâhında ticari faaliyetlerin yoğun olarak sürdürüldüğü bir ticaret merkezi olması, hem de İran, Azerbaycan ve Nahcivan'a yakın olması münasebeti ile kültürel öğelerin taşınması, geliştirilmesi ve kalıcı olarak varlığını sürdürmesi hususunda önemli bir ilimizdir. Bu çalışmada, Erzurum kültürünün yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında emeği geçmiş ve âşıklık geleneğinin başlıca temsilcileri olmuş âşıklarımızı, bu âşıklarımızın ürettikleri eserler aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, kültür, gelenek, aşık

¹ This article was presented in the 5th International Science, Culture and Sport Conference, which was held in Kazakhstan from 13th to the 15th of April, 2016.

Cultural Interaction and Tradition in Art Music (Erzurum City Sample)

Abstract

On analyzing art music in terms of the elements (language, religion, history, literature) that form it, it is seen that it is a wide range of subject matter. A detailed study is needed to study the connections of world cultures and music with each other. When analyzing the sociological structure of our country's geography in general, we can see that the history of folklore reached out Central Asia in 8th century. The cultural structure of Turkey has been formed with the accumulation of various and rich cultures. Turkey, because of its geographical location, is in the center of different cultures such as east, west, Middle East, Mediterranean and Islamic cultures. The events and facts that are adopted by all of the society or almost all of the society, make large masses feel the same feelings, have occurred as a result of a specific expansion process in the social and economic structure. Culture can be considered as the immune system of a society. It protects the society from the effects which are hazardous to its spiritual health and it sets its unique cultural values by forming them as a model. The commitment level of a society to its own traditions occurs as a result of its interaction with other cultures. Erzurum, with its borders to Ağrı, Iğdır in the east, Erzincan in the west, Artvin, Rize in the north, Muş in the south, is the fourth big city of Turkey in terms of its surface area. Erzurum is one of our important cities in terms of its location on transmission, development and maintaining cultural elements as it has been a trade center in which trade activities have been maintained on Silk Road route and it is close to İran, Azerbaijan, Nakhichevan. Minstrels, who have been the primary representatives of minstrelsy tradition and who have hand in keeping Erzurum culture alive and transmitting it to the next generations, and their works have been stated.

Keywords: Erzurum, culture, tradition, minstrel

Giriş

Müzik sanatında kültürel etkileşimin, onu oluşturan unsurlar açısından incelendiğinde (dil, din, tarih, edebiyat) oldukça geniş yelpazesi olan bir konu başlığı olduğu görülmektedir. Dünya kültürlerinin ve müziklerinin birbirleriyle olan bağını, ilişkilerini incelemek için detaylı bir çalışma gerekmektedir. Bu çalışma yapılırken zaman ve madde unsurları göz önünde bulundurularak konu başlığının çalışılması gerektiği saha lokalize edilmiş, alan çalışması olarak yapılması uygun görülmüştür.

Ülkemiz coğrafyasının genel itibari ile sosyolojik yapısını incelediğimizde, halk bilimi (folklor)' nin tarihçesinin 8. Yüzyılda, Orta Asya sahasına kadar ulaştığını görebiliriz. Bu zaman süresince ve daha öncesinde yaşanan savaşlar ve sonuç olarak doğurduğu göç olayları, ülkeler arası ticari faaliyetler, iklim etkisi (karasallık, kuraklık, soğuk hava), toplumlar arası kültürel etkileşimin ve yayılmanın temel faktörleri arasında gösterilebilir.

Türkiye'nin kültürel yapısı, Türk tarihinin derinliklerinden gelen çok zengin ve çeşitli kültürlerin birikiminden oluşmuştur. Türkiye, coğrafi konumu gereği doğu, batı, Ortadoğu, Akdeniz, İslam kültürü gibi farklı kültürlerin merkezindedir. Dünyanın en eski yerleşim bölgelerinden biri olan Anadolu, binlerce yıllık geçmişi ve tarihinde var olan birçok farklı kültürün etkisiyle ender görülen kültürel zenginliğe sahiptir. Bu öylesine bir zenginliktir ki birbirine çok yakın yerleşim bölgelerinde bile bu zenginliğin yarattığı kültürel farklılıkları görebiliriz (Şengül, 2007:3).

Bu kültürel farklılıklar Anadolu'nun her yöresinde giyim, kuşam, anane, yemek, sanat, alanlarında kendini göstermiş, Anadolu'yu kültür mozaığı haline getirmiştir. Tüm bu folklorik yapının ardında kuşkusuz binlerce yıldır süregelen bir birikim vardır. Toplumların yakın komşularıyla yaptıkları kültür alışverişlerinin o toplumun kültürlenme sürecindeki etkisi büyüktür.

Kültür

Aslında Latince kökenli “*Cultus*” kelimesinden gelen ve Fransızca “*Culture*” olarak gelişen bu kelime birçok dillerde olduğu gibi bizimde dilimize “*Kültür*” olarak girmiştir (Emnalar, 1998:645).

Tarihin derinliklerinden süzülüp gelen, tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerlere kültür denir (Yardımcı, 2013:7).

Kültür bir milletin dil, din ve yaşayış tarzındaki bütünlüktür. Kültür kavramı Türk edebiyatının devirlere ayrılmasında önemli bir ölçüt olarak göz önüne alınmalıdır (Güzel ve Torun, 2003:44).

Kültürler varlıklarını ve özelliklerini içinde buldukları yeni şartlara göre sürdürürler. Kültürün çeşitli unsurları değişik kültürlerde ortaya çıkarak yayılmaktadır. Bu durumda kültürün kesin sınırlarını çizmek, belli bir coğrafi sınır içine yerleştirmek mümkün değildir (Tavkul, 2009:119).

Kültürün en önemli özelliklerinden birisi de onun sınırlarındaki belirsizliktir. Siyasi ya da coğrafi açıdan sınırları kesin olarak çizilemeyen toplumlar birbirleri ile devamlı bir temas halindedir ve birbirlerini etkilemektedir (Tavkul, 2009:119).

Farklı kültürlerin bu karşılıklı ilişkisi karşımıza kültürleşme kavramını çıkarmaktadır. Kültürleşme ile geniş hatlarıyla, kültür açısından göze çarpar derecede farklılık gösteren iki

topluluğun birbirleriyle uzun süreli ve sıkı temas halinde yaşamaları sonucu meydana gelen kültür değişimleri kastedilir (Tavkul, 2009:119).

Bütün toplumların kültürleri çeşitli kaynaklardan beslenen unsurları ihtiva ederler. Bunlar o toplumun tarihi geçmişinden kalan kültürel mirası, son yenilikler ve iktibaslar ve toplumun yeni şartlara gösterdiği adaptasyondur. Bunların hepsi grup tecrübesi içinde ya denenmiştir ya da denenme süreci içindedir (Murdock, 1965:149).

Her kültür, sahipleri olan toplumların göçler sonucunda yayılıp ve geniş bir alanda varlık göstermekle beraber o kültürü yeni benimseyen toplumun etik kurallarına bağlı değişikliklere uğratılmadan kabul edilmezler.

Kültür doğuştan başlayarak bilinçli ya da bilinçsiz edindiğimiz, içimize sindirdiğimiz, özümlediğimiz bilgilerin tümüdür. Bu bilgiler dış dünyaya davranışlarımızda, yaptığımız araç gereçle yansır. Bu bilgiler ışığında karşımızdaki insanların davranışlarını yorumlar, yorumladıktan sonrada ona göre bir davranış şekli oluştururuz (Erdener'den akt. Kaplan, 2013:22).

Toplumun tamamında ya da tamamına yakın bir kısmı tarafından benimsenmiş, geniş kitlelere aynı duyguyu yaşatan, aynı hissiyatı veren olaylar ve olgular, toplumun sosyal ve ekonomik giriftlerinde belli bir yayılma süreci sonunda ortaya çıkmıştır.

Yayılma (difüzyon) sürecinde her insan temas kurduğu yabancı kültürün özelliklerini seçerek kabul veya reddeder (Hoebel, 1958:83).

Kültür iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi toplumun hiyerarşik sistemde yer almasını sağlayan, toplum içerisinde belirli bir konuma sahip olmasına sebep olan üst kültür, diğer ise egemen kültürün dışında kalan, geniş kitlelerce benimsenmiş, örfün, âdetin ve ananenin, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması için yaratılan ve halkın içerisinde varlığını geliştirerek sürdüren halk kültürüdür. Halk kültürünün sanatla ilintili olan bölümü halk edebiyatıdır.

Bir zamanlar her kültürün belirli bir ırkla bağlantısı olduğu düşünülürdü. Bugün böyle olmadığını biliyoruz. Kültür ve ırk birbirinden bütünüyle bağımsızdır. Bir insan kendini ırksal açıdan belirleyen bir takım fiziksel özelliklerle doğar, ama bir kültürle doğmaz (Emnalar, 1998:646).

Halk edebiyatı yüzyıllardan beri halkın duyuş ve düşünüş tarzının bir ifadesi olarak anonim bir özellik içinde genellikle sözlü bir gelenekte yaşayıp gelen edebiyat ürünlerinin genel adıdır. Toplumun malı haline gelmiş eserler, geniş zaman akımı içinde gelip geçmiş insanların maddi ve manevi varlıklarının üzerinde oluştukları gibi geniş coğrafi alanların özelliklerinden de izler taşırlar. Bu nedenle Türk halk edebiyatı ürünleri bizden önceki nesillerin duyuş ve düşüncelerin dayanan bir anlayışa sahiptir (Yardımcı, 2013:7).

Halk edebiyatının tüm formlarında olduğu gibi, türkü formu da geleneksel yöntemlerle, âşıklık geleneğinde olduğu gibi usta-çırak ilişkisi doğrultusunda gelecek nesillere aktarılmaya çalışılmış ve bu yöntemle kısmen başarılı olunmuştur. Saz çalıp ve söyleyen aşğın anlattığı hikâyeler ve köy odalarında yapılan nazireler doğrultusunda türküler ve hikâyeleri aktarılmıştır. Bu aktarım esnasında hiçbir sanatsal ve estetik kaygı güdülmemiş olduğundan, irticalen kurulan cümleler, yerel ağızla bezetilmiştir. Teknolojik şartların yetersizliği ve donanım eksikliğinden dolayı bu türkülerin birçoğu kayıt altına alınamamış ve unutulmaya yüz tutmuştur. Kulaktan kulağa ve usta-çırak ilişkisi ile icra edilen türkülerini kayıt altına almak

için, yörenin kültürünü bilen ve o yörede yaşayan kaynak kişi veya kişiler vasıtasıyla, amatör veya profesyonel derlemeciler tarafından derlenme zorunluluğu doğmuştur.

Bir yörenin kültürünü oluşturan tüm folklorik öğelerinin özelinde, halk edebiyatı ürünlerinin gelecek nesillere aktarılması ve farklı toplumlarla paylaşılması, paylaşılan toplumları olumlu yönde etkilemesi yahut etkilenmesi adına “derleme” ehemmiyet taşıyan edebi bir çalışmadır.

Kültürel Etkileşim

Tarih boyunca aynı topraklar içerisinde huzur ve barış içinde yaşamış olan etnik kökenlerin kültürlerinin birbirinden etkilenmesi “*kültürlenme*” sürecinin bir sonucudur.

Ülkemiz coğrafyasının etkileşim sürecinde, komşu toplumların kültürel özellikleriyle benzerlik göstermesinde, bulunduğu jeopolitik konumun büyük bir önemi vardır. Toplumun yaşadığı coğrafi bölge içinde veya dışında kurmuş olduğu her boyut ve konudaki ilişkileri bu etkileşimi desteklemektedir. Kültürel etkinin neticesinde sosyolojik değişme meydana gelir. Sosyolojik değişme kavramı, birincisi kültürel değişme, diğeri toplumsal değişme olarak iki boyutta ele alınabilir.

Kültürel değişme, kültürü oluşturan değişkenlerin yapılarında ve işleyişlerindeki değişmedir (Günay, 2011:197).

Toplumsal değişme herhangi bir toplumsal sistemde oluşmuş ya da oluşmakta olan değişikliklerdir. Toplumsal yapıda, bu yapı içindeki işleyişlerde, toplumsal kuruluşlar arasındaki etkileşimlerde oluşan olumlu ya da olumsuz değişimlerdir. Değişim sonuçta toplumsal sistemi etkileyeceğinden kısaca “toplumsal sistemdeki değişimler” olarak özetlenebilir (Günay, 2011:196).

Kültür bir toplumun bağımsızlık sistemine benzetilebilir. Manevi sağlığa zararlı olan etkilerden toplumu korur ve sadece o topluma has olan kültürel değerlerini bir model şekline getirerek sabitleştirir. Bir toplumun kendi gelenek ve göreneğe bağlılık derecesi başka kültürlerle olan etkileşimin sonucunda ortaya çıkar.

Kimi toplumlar diğer kültürlerle olan etkileşime açık, kimi kapalı olur. Kimi toplumlar ise başka kültürün etkisinde kalıp onu benimsemek için kendi kültürel modellerinden vazgeçebilirler. Bu durum bazen gönüllü bir eğilim olarak değerlendirilebilir. Fakat hiç bir toplumun başka bir kültürün içine sinmesi adına kendi örf adetlerinden, konuştuğu dilinden, ürettiği kültürel modellerinden tamamen gönüllü olarak vazgeçmesi olanaksız gibi gözükmektedir. Burada toplumun kendi kültürünü geleneksel kavramları çerçevesinde geliştirilmesi dış kültürlerin olumsuz etkilerinden koruma görevini yapar.

Anadolu’muz tarihsel olarak çok çeşitli kültürlerin etkisinde kalmış bir kültür hazinesidir. Bugünkü iller şüphesiz bu kültürün içerisinde yer alan ayrı parçalardır (Tezcan, 1987:275).

Türkiye hızlı bir kültürel değişim ve gelişim süreci yaşamaktadır. Halk kültürü ürünleri kültürel yapımızın, yaşama biçimimizin en iyi tanıkları ve taşıyıcılarıdır. Anadolu kültürünün çeşitliliği halk kültürü ürünlerine büyük bir zenginlik sağlamıştır.

Çağımızda halk kültürü ürün ve yapıtlarının geniş bir yelpazeye yayılması ve toplumun beğenisine sunulması veya yeniden anımsatılmasında kitle iletişim araçlarının önemli bir etkisi vardır. Teknolojinin gelişmesiyle beraber ortaya çıkan icatlar, kültür taşıyıcılarının (âşık, ozan, şair, türkü yakıcı, meddah, orta oyuncu vb.) yerine geçerek geleneklerin kısıtlı bir

çerçevede sıkışıp kalmasının önüne geçerek yayılmasını sağlamıştır. Bu olgular geleneksel kültürü de etkilemiştir.

Gelenek

Uzun zaman birlikte yaşamış, farklı kültürlere tabi olan toplumların birbirlerinden etkilenme süreçlerinde edindikleri, bir saygınlık kazandırdıkları ve yaşamlarının bir parçası haline getirdikleri davranışların gelecek kuşaklara aktarılması ve devam ettirilmesi ritüeline gelenek ismi verilmektedir.

Gelenekler, insanoğlunun geçmişten gelen, kuşaktan kuşağa aktarılan tecrübelerinin ve değerlerinin ürünüdür. Bununla birlikte, yaşam koşullarının bir gereği olarak, içinde bulunulan şartlara uyum sağlanırken geleneklerin de bu yaşam koşullarına uydurulması aslında geleneğin bir geleneği olmuştur. Bunu zaman zaman yozlaşma olarak görebilirken, zaman zaman da bir gereklilik olarak görmek mümkündür (Türkmen, 2010:56).

Gelenek üç bağlamda ele alınabilir. İlki geçmiş yaşam biçimlerinin içinde yaşanan ana taşıdıkları maddi ve manevi değerler bütünüdür. Bu sosyolojik anlamda en fazla rağbet gören izahıdır. Beşeri düzlemde toplumu tüm dinamikleri ile inşa eden güçtür (Vikipedi, 2015).

İkincisi, geleneğin özünü teşkil ettiği ifade edilen kutsalla olan ilişkiden dolayı geleneğin zengin ve kutsal değerler içeren köklü yanındır ki, bu anlamda gelenek ilkinden farklı olarak hem fenomenolojik hem de ilahi bir yön taşır. Bu sosyolojik ve beşeri anlamından çok daha farklıdır (Vikipedi, 2015).

Üçüncüsü ise geleneğin postmodernist yaklaşımlarla ele alınmasından kaynaklanan aletsel, işlevsel yani kullanıma açık madde yönüdür. Bu anlamıyla gelenek bir anlamlar birikimidir. Kendisinden her bakımdan yararlanmaya açık bir hinterlandtır. bahsettiğimiz yönü geleneğin dışsal-formel yönüdür ki sanat ve edebiyata tesir eden bir başka yön de budur (Vikipedi, 2015).

Gelenek, bir toplumunun geneli tarafından benimsenmiş, kabul edilmiş ve devam ettirilen hareket veya olgular bütünü olabileceği gibi (Ör: Türkiye’ de büyüklerin elini öpmek), sadece belli bir yöre, kesim veya topluluk tarafından da tam manası ile kabul edilmiş ya da benimsenmiş olabilir.

Evrenini Erzurum yöresinin oluşturduğu bu çalışmamızda, Erzurum’ da yaşayan halkın zaman içerisinde gelişen ve kabul edilen ananevi unsurlar özelinde ‘müzik’ başlığı incelenmeye çalışılmıştır.

Erzurum

Doğu Anadolu’nun en büyük şehri olan Erzurum’un tarihinin M.Ö. 4900 yılına dayandığı tahmin edilmektedir. Süreç içerisinde farklı kültürlere ve medeniyetlere ev sahipliği yapan Erzurum, günümüzdeki ismini alana kadar birkaç farklı isimle adlandırılmıştır.

Doğusunda Ağrı, Iğdır; Batısında Erzincan, kuzeyinde Artvin, Rize; Güneyinde de Muş illerine sınırları bulunan Erzurum, yüzölçümü bakımından Türkiye’nin dördüncü büyük vilayettir.

Konumu itibariyle tarihte hem ipek yolu güzergâhında ticari faaliyetlerin yoğun olarak sürdürüldüğü bir ticaret merkezi olması, hem de İran, Azerbaycan ve Nahcivan’a yakın

olması münasebeti ile kültürel öğelerin taşınması, geliştirilmesi ve kalıcı olarak varlığını sürdürmesi hususunda önemli bir ilimizdir.

Erzurum yöresinde, kültürel etkileşimlerin yoğun olarak hissedildiği konu başlıklarından biri olan "müzik" alanında da, yukarıda bahsettiğimiz jeopolitik özelliklerinden ötürü etkileşim olmuş, bu etkileşim; yörenin sahip olduğu türkülerde ritmik ve melodik özellik olarak kendini göstermiştir. Örneğin; Azeri Halk Müziğinde karşımıza çıkan 12/8'lik ritim kalıbı ve segâh makamı, Erzurum yöresi türkülerinde de bariz bir şekilde hissedilmektedir.

Erzurum yöresinde müzik kültürü kuşaktan kuşağa aktarılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Bu aktarımda edebiyatımızın ve kültürümüzün yegâne temsilcileri "âşıklar" ın büyük ölçüde etkisi söz konusudur.

Aşk bilindiği gibi insanlarda güçlü sevgi ve bağlılık duygusudur. Gerek bu yönüyle, gerekse sevgiliye bağlanma duyguları ile saz çalarak şiir söyleyen, çoğu diyar diyar dolaşan halk ozanlarına "âşık" denilmiştir (Sezen, 2007:340).

Âşıkların başlıca özelliği, eskilerin "irticalen" dedikleri yolla düşünüp vakit geçirmeden şiir söylemeleridir. Âşık kelimesinin genel anlamı yanında özel anlamı da vardır. Son yıllarda bu özel anlam yerine "halk ozanı" sözü kullanılmaktadır, önceleri 'saz şairi', 'halk şairi' deyimleri yaygındı (Boratav, 1973:21).

Âşık, Türk Halk Edebiyatında aşağı yukarı XVI. Asrın başlarından itibaren beliren bir sanatçı tipidir. Bu yönüyle eski destan geleneğini sürdürmek, başka bir yönüyle sevda şiiri söylemekle görevlendirilmiştir (Sezen, 2007:340).

Âşık kültürü, gelişen yüzyılın sanat akımları ve dinamikleri arasında yer almasa da, halk müziğimizin ve öz kültürümüzün aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Âşık edebiyatının tarihsel seyrine baktığımız zamanda gerek köylerde, gerek şehirlerde âşık edebiyatı temsilcilerinin yetiştiği görülmektedir.

Şehirlerde yaşayan âşıklar, çeşitli kültürel ortamların ve kurumların etkisinde kalmışlardır. Bu âşıkların bir kısmı, köklü bir öğrenim görmemekle birlikte medrese çevrelerinden uzak kalmamışlar, klasik edebiyata ve müziğe az çok aşina olmuşlardır. Şehir ileri gelenlerinin varlıklı insanların konaklarındaki sohbetlerde bulunmuşlardır. Şehir hayatının sunduğu imkânlar ve kendi yetenekleri ölçüsünde bu kültürel ortamdan yararlanmışlardır.

Doğu Anadolu'nun Türk kültürü hayatında önemli bir yeri vardır. Kış mevsiminin uzun sürmesi, köy yollarının aylarca kapalı kalması, bu kültürün meydana gelmesinin başlıca amilidir. Bu şartlar kültürümüzün bir kanadının gelişmesini sağlamış, geçmişimizi geleceğe bağlayan köprünün temel taşlarından birini ortaya koymuştur (Sakaoglu, 1982:6).

Kış gecelerinin en vazgeçilmez eğlencesi olan hikâyeye dinlemeyi, sazıyla takviye eden âşıklarımız, birçok kanallı ve eğlence programlı televizyonlara rağmen Doğu Anadolu Bölgesinde varlıklarını sürdürebilmektedir. Erzurum'da Kilisekapı semtindeki Âşıklar Kahvehanesinde, âşıklık geleneğini sürdürme gayreti devam etmektedir (Sezen,2007:342).

Bu toplumlar ve kültürler arası etkileşim sürecinde en önemli vazife âşık ve ozanlara düşmüştür. Erzurum kültürünün yetiştirdiği ve bu kültüre hizmet eden başlıca âşık ve ozanlarımız aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Erzurumlu aşıklar

Erzurumlu Emrah	18. Yüzyıl	Erzurum
Âşık Sümmani	1861-1915	Erzurum-Narman
Kami	1843-1911	Erzurum-Tivnik Köyü
Nihani	1889-1972	Erzurum-Şenkaya/Bardız
Noksani Baba	18. Yüzyıl	Erzurum
Ümmani Can	1919-1983	Erzurum- Tortum/Çamlıyamaç
Mevlüt İhsani	1928-2010	Erzurum-Şenkaya/Çermik
Âşık Mustafa Ruhani	1931-2007	Erzurum-Tortum/Aşağı Sivri
Âşık Yaşar Reyhani	1932-2006	Erzurum-Hasankale/Alvar
Âşık Fuat Çerkezoğlu	1950-	Erzurum-Narman/Toygarlı
Ali Rahmani	1942-1993	Erzurum
Sümmanoğlu	1937-	Erzurum-Narman/Samikale
Nusret Toruni	1945-	Erzurum-Narman/Samikale
Pasinli Gülhan	1946-	Erzurum- Hasankale/Yayladağ

Yukarıdaki tabloda Erzurum ilinde 18. ve 20. Yüzyıllar arası yaşamış ve yaşayan âşıkların isimleri ve yaşadıkları yerler belirtilmiştir. Bu âşıklardan, gerek sözlü halk edebiyatı alanında gerekse halk müziği repertuvarında en çok eser bırakan isimler Erzurumlu Emrah, Âşık Sümmani ve Âşık Reyhanidir.

Erzurumlu Emrah, 1799 yılında Erzurum'un Tanbura köyünde dünyaya gelmiştir. Anadolu'nun her yerinde sevilen ve eserleri hala dilden dile dolaşan Emrah, köşe bucak gezmiş, bu kültür ve birikimi Anadolu'nun her yerine taşımıştır.

1856 yılında Tokat'ın Niksar ilçesinde vefat eden Erzurumlu Emrah, sonradan mezar taşına yazılmış olan bir dörtlüğünde gurbet duygularını şöyle dile getiriyor (Sezen,2007:342):

*Gönül gurbet ele varma
Ya gelinir, ya gelinmez
Her güzele meyil verme
Ya sevilir, ya sevilmez*

Emrah bir koşmasında da şöyle diyor:

*Tutam yar elinden tutam
Çıkam dağlara dağlara
Olan bir yaralı bülbül
İnem bağlara bağlara*

*Birin bilir, binin bilmez
Bu dünya kimseye kalmaz
Yar ismini desem olmaz
Düşer dillere dillere*

*Emrah eder bu günümdür
Arşa çıkan tütünümdür
Yara gidecek günümdür
Düşem yollara yollara*

Erzurum'un Narman ilçesinin Samikale köyünde doğan Âşık Sümmani' de bir gurbet şairidir. Sevgi hasretiyle yollara düşerken buna bir de sıla hasreti eklenir. Ona göre gurbet “ayrılık” demektir. Sılada bıraktığı ana-baba, kardeş, bacı, yoldaş, oğul özlemine fırsat buldukça dile getirir. Gördüğü dağlar sıladaki dağları, yaşlı kadınlar annesini hatırlatır (Sezen,2007:344).

*Şu karşiki yüce dağlar
Acep bizim dağlar mo'la
Kara yaşlı benim anam
Oğul der de ağlar mo'la*

Sümmani aynı zamanda güzelliğe vurgun bir şairdir. Kendisine yüz vermeyen güzellere sitem etmekten de geri kalmaz.

El ele vermiş güzellere

Bir Tanrı selamın vermez misiniz?

Kimi sevap için Kâbe'ye varır

Kâbe kapınızda bilmez misiniz?

Karadır kaşınız yaydan nic olur

Bugün dünya yarın ahret nic olur

Bir gönül yapması yüz bin hac olur

Siz gönül yapmasın bilmez misiniz?

Sonuç

Müzik sanatı, bir toplumun kültürünün oluşmasında en önemli dinamiklerden birisidir. İnsanlık tarihinin ilk gününden itibaren doğada var olan ses unsurları ve süregelen zamanın getirdiği yerleşik hayat yapılanmasıyla beraber, müzik sanatı da belirli şekiller almaya başlamış, insanların sosyo-kültürel yaşamlarının bir parçası haline gelmiştir. Savaşların, iklim şartlarının, yeme-içme ve barınma ihtiyaçlarının doğurduğu sebep-sonuç ilişkisi dâhilinde toplumlar, yaşadıkları yerlerde sabit kalmamış, kalamamış ve göç etme zarureti içerisine girmişlerdir. Bundan ötürüdür ki, topluluklar göç ettikleri bölgelere sanatlarını, geleneklerini ve temel yaşam unsurlarını da götürmüşler, dolayısıyla diğer toplum ve topluluklarla bir kültürel etkileşim süreci içerisine girmişlerdir.

Anadolu'da birçok halk ozanının; Mevlana'dan Hacı Bektaş-i Veli'ye, Yunus Emre'den Hacı Bayram Veli'ye kadar Türk dünyasında önemli izler bırakan düşünür ve mutasavvıflardan etkilendiği bilinmektedir.

Anadolu'da ki düşünce ikliminin temel kaynağının da Hoca Ahmet Yesevi olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla Anadolu âşıklarının özelinde, Erzurumlu âşıkların bu düşünce ikliminin ana gözesi olan Hoca Ahmet Yesevi'ye bağlılığı, gerek usta-çırak ilişkilerinde gerekse sazlarında ve sözlerinde can bulan yöresel motiflerin giriftlerinde ve Orta Asya'da bulunan soydaşlarımızla devam eden kültürel bağımızın bir göstergesidir.

Unutulmamalıdır ki halk ozanlarının şiirleri, hafızalarda yer alan ana duygu ve düşünceler üzerine oluşur. Bu duygu ve düşüncelerin temelinde Hoca Ahmet Yesevi'nin olduğu yadsınamaz derecede bir doğrudur. Şiirler ve müzikler bir takım kültürel birikimlerle üretilir. Hoca Ahmet Yesevi'den günümüze bu kültürel aktarımı sağlayan âşık ve ozanlarımızı sadece minnetle anmak yetmez. Bu alanda çalışmalarını sürdüren genç kuşak halk ozanlarının da yetişmeleri sürecinde yaptıkları çalışmalara, gerek ülke politikalarında gerek eğitim kurumlarında kültürel reformlara gidilerek maddi ve manevi destek verilmesi, bu sanat akımının devamlılığının sağlanması ve gelecek kuşaklara orijinal haliyle aktarılması adına büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Boratav, P.N. (1973). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Ankara: Fono Matbaacılık
- Emnalar, A. (1998). *Tüm yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi
- Günay, E. (2011). *Müzik Sosyolojisi-Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Güzel, A., Torun, A. (2003). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayıncılık
- Hoebel, E. A. (1958). *Anthropology: The Study of Man*, New York: Mc Graw-Hill Book Company
- Kaplan A. (2013). *Kültürel Müzikoloji*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Murdock, G. P. (1965). *Culture and Society*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press
- Sakaoğlu, S. (1982). *Doğu Anadolu'da Âşık Toplamaları*, Türk Folkloru, Sayı: 36
- Sezen, L. (2007). *Erzurum Folkloru*, Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık
- Şengül, C. (2007). *Kültürün Yaygınlaşmasında Müziğin Yeri ve Önemi*, Erzurum: Mega Ofset Matbaacılık
- Tavkul, U. (2009). *Kafkasya'da Kültürel Etkileşim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Tezcan, M. (1987). Erzurum Kültürü ve Kişiliği, *Tarihi akış içinde Erzurum Sempozyumu*, S. No: 275
- Türkmen, E.F. (2010). Halk Müziğindeki Değişimler Ve Halk Müziği Eğitimine Etkileri, *Kuramsal Eğitimbilim*, S. No: 53-68
- Yardımcı, M. (2013). *Türk Halk Edebiyatında Nesir ve Nazım Nesir Karışık Türler*, İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık <https://tr.wikipedia.org/wiki/Gelenek>